

שבת פרה ופרשות השבוע

מים ראשונים: מיקום פרשת פרה בלוח השנה הוא לכאורה פשוט וברור. פרשת פרה היא אחת משלוש השבתות המצוינות של חודש אדר המבשרות את חודש ניסן:¹ שקלים – הכרזה על התרומה לקרבנות השנה החדשה המתחדשים בראש חודש ניסן (ראו דברינו [באחד באדר משמעין על השקלים](#)), החודש הזה לכם – הוא כמובן ניסן ראש לחדשים, ופרה אדומה – כטהרה לקראת חג הפסח.² למיקום זה הקשור ללוח השנה והחגים, אין לכאורה כל קשר לקריאה הרצופה בתורה של פרשות השבוע – לא בקריאה הארץ ישראלית שהתפרסה על פני שלוש וקצת שנים (ראו [אתר סידרא](#)) ולא בשיטת בבל של מחזור שנתי. אבל מסתבר שיש קשר – לפחות בשיטה הבבלית היא מנהגנו היום. בשנים רגילות (שאינן מעוברות) נקראת פרשת פרה (למפטיר) בשבת בה נקראת פרשת כי תשא או בשבת ויקהל הסמוכה לה. ומכאן נוצר קשר מעניין.

במדבר רבה יט ח – חוקה חקקתי, גזירה גזרתי, ובכל זאת ...³

שאל גוי אחד את רבן יוחנן בן זכאי: דברים אלו שאתם עושים נראים כמין כשפים! אתם מביאים פרה ושורפין אותה וכותשין אותה ונוטלין את אפרה, ואחד מכם מטמא למת מזין עליו ב' וג' טיפין ואתם אומרים לו: טהרת! אמר לו: ... ראית מימך אדם שנכנסה בו רוח תזזית? אמר לו: הן. אמר לו: ומה אתם עושים לו? אמר לו: מביאים עיקרים⁴ ומעשנים תחתיו ומרביצים עליה מים והיא בורחת. אמר לו: ישמעו אוזניך מה שאתה מוצא מפיד! כך, הרוח הזו רוח טומאה היא ... מזים עליו מי נדה והוא בורח. לאחר שיצא אמרו לו תלמידיו: רבינו, לזה דחית בקנה, לנו מה אתה אומר? אמר להם: חייכם, לא המת מטמא ולא המים מטהרים. אלא אמר הקב"ה: חוקה חקקתי, גזירה גזרתי, אי אתה רשאי לעבור על גזרתי. שכתוב: "זאת חוקת התורה".⁵

ומפני מה כל הקרבנות זכרים וזו נקבה? אמר ר' איבו: משל לבן שפחה שטינף פלטין של מלך. אמר המלך: תבוא אמו ותקנח את הצואה. כך אמר הקב"ה: תבוא פרה ותכפר על מעשה העגל.⁶

מדרש אגדה (בבור) במדבר יט ב פרשת חקת – אמרת ה' צרופה, ובכל זאת ...

"זאת חקת התורה". למה נאמר כאן "חקת"? לפי שיש לבעל דין לטעון: מי נדה מטהרין לטמאים, ומטמאין למי שהוא טהור, וכי אפשר לומר כך? לכך נאמר חוקה. אמר הקב"ה: חקה חקקתי לך גזרה גזרתי, ואין מי להרהר אחריה. ואעפ"י שהיא גזרה חשובה מצוה כשאר התורה, שנאמר: "אמרת ה' צרופה" (תהלים יח לא). ומה צוה הקב"ה להביא פרה אדומה? לכפר על מעשה העגל. משל לולד שטינף לחצר המלך, אמר המלך: תבוא אם זה הולד ותקנח צואת בנה. כך אמר הקב"ה: תבוא פרה ותכפר על מעשה העגל.⁷

¹ השבת המצוינת הרביעית היא זכור הקשורה לחג הפורים, היינו לחודש אדר עצמו.

² פשיטא שהטהרה קשורה לקרבן הפסח הקרב ב"ד בניסן, אך להלכה נפסק שבדיעבד אם רוב הקהל טמא, נעשה קרבן הפסח בטומאה (פסחים עט ע"ב).

³ ראו מקבילות (מקורות?) בחילופי נוסח קלים, בפסיקתא דרב כהנא פסקא ד - פרה, פסיקתא רבתי פרה וכן בתנחומא על פרשתנו.

⁴ שורשי עשבים, ראו מילון אבן שושן.

⁵ כבר הרחבנו לדון בדרשה זו בדברינו [חוקה חקקתי – גזירה גזרתי](#) וכן בדף [אמרת אחכמה והיא רחוקה ממני](#) בפרשת חוקת. כאן, נתמקד במגבלות החכמה ובמוטיב שיש מצוות שאין להבין את פשרן וטעמן. ראו בהקשר זה גם דרשה בסימן ג שם: "זאת חוקת התורה. רבי יצחק פתח: פל"זה נסיתי בחכמה אמרתי אֲחֻכְמָה וְהִיא רְחוּקָה מִמְּנִי (קהלת ז כג). כתוב: ויתן אלהים חכמה לשלמה ותבונה הרבה מאד ורוחב לב כחול אשר על שפת הים (מלכים א ה ט) ... מה חול גדל לים, כך היתה חכמה גדל לשלמה".

⁶ והנה, ממש בסמוך למדרש הקודם (כך לפחות הסדר בדפוסים שבידינו) יש לנו טעם והסבר, אם לא ממש במהות המצווה, אז לפחות בגדריה ודיניה - בסיבה מדוע המצווה היא דווקא בפרה. מצוות פרה עומדת כנגד חטא העגל. מעין כפרה ותיקון של אהרון אישית ושל בני ישראל לצדו. ראו בהקשר זה דברינו [כפרת אהרון וכפרת העם](#) וכן [פיו של שטן](#) בפרשת שמיני. והדברים קשורים גם למוטיב [קטיגור נעשה סיגור](#) – נושא לו הקדשנו דף מיוחד בדפים המיוחדים. ולנושא שלנו, הנה הקשר בין פרשת פרה ופרשת כי תשא. בפרשת כי תשא אנו קוראים את חטא העגל, כולל חלקו של אהרון, ובפרשת פרה את הכפרה והתיקון. במקצת שנים (שאינן מעוברות): בשבת כי תשא – חטא העגל, ובשבת ויקהל שאחריה – פרשת פרה. אך בלא מעט שנים, שתי הקריאות הן באותה שבת עצמה: כי תשא – פרה. מוציאים שני ספרי תורה. בראשון קוראים את חטא העגל, ובשני מפטירים בפרשת פרה בספר במדבר.

⁷ גם על מדרש זה אפשר לומר שהכל מלאכת העורך, אבל הקישור כאן הוא ברור למדי. אמרנו שמצוות פרה היא "גזרה חשובה – מצווה כשאר התורה" ומצוות ה' היא צרופה – מה שנכון לכל מצוות התורה, ראו בראשית רבה מד א: "וכי מה איכפת ליה להקב"ה למי ששוחט מן הצואה, או מי ששוחט מן העורך? הוי: לא נתנו המצוות אלא לצרף בהם את הבריות", מובא בדברינו [טעם במאכלות אסורים](#) – אך אחרי שאמרנו כל זאת, בא ההסבר "תבוא פרה ותכפר על מעשה העגל". ועל הטענה 'מעשה ידי העורך' יש לומר שאמנם בחקר המדרש זה כלי ניתוח חשוב ונכבד, אבל במדרשים רבים זה הנוסח שמונח לפנינו ואיתנו יש להתמודד. יש צורך לבדוק כתבי יד, אבל ידוע שלידתן של דרשות רבות היו בע"פ בבית הכנסת או המדרש לפני הקהל ואין בידינו הקלטות שלהן. ואת הקשר של כל זה לדין המיוחד של 'מטהרת את הטמאים ומטמאת (בעשייתה) את הטהורים' נשאר לשואבי המים להציע רעיונות.

מדרש אגדה (בובר) במדבר יט ד פרשת חקת – כפרה בפרטים

"זאת חקת התורה". כל המחזיק בה כאילו מחזיק בזאת התורה ... ולמה פרה? הם המירו כבוד המקום בבן פרה וסררו בפרה, תבוא אמו שהיא פרה ותהיה לעם כפרה אשר סררו כפרה: ⁸ ועוד למה "אדומה"? שהאדמו פנים כשעשו העגל להיות בעלת כתמים ... לכך הביא פרה שהיה "תמימה" ותכפר על בעלי תמימים, אדומים, שנאמר: "אם יאדמו כתולע כצמר יהיו" (ישעיה א יח): ולמה "אשר אין בה מום"? עשו העגל ומאותה שעה נעשו בעלי מומים, זבין וגם מצורעים. לכך תבוא היא שאין בה מום ותכפר על עושי העגל שנעשו בעלי מומין. ולמה "אשר לא עלה עליה עול"? - לפי שהם נתנו עול העגל על צואריהם, שזבחו לו והשתחו לו, לכך תבוא הפרה אשר לא עלה עליה עול, ותכפר עליהם ...⁹

ונתן הקב"ה לבניו מעשה הפרה, לכפר על אביו שהוא כהן:¹⁰

מדרש אגדה (בובר) שמות לה א פרשת ויקהל – המשכן כולו

"ויקהל משה". זה שאמר הכתוב: "מי כהחכם יודע פשר דבר וגוי" (קהלת ח א), אשריהם הצדיקים שיודעים לעשות פשרה בין ישראל לאביהם שבשמים,¹¹ לפיכך אמר משה רבינו ע"ה ויקהל.¹² תבוא "ועשו לי מקדש" (שמות כה ח), ותכפר על מעשה העגל, שנאמר בו: "קום עשה לנו אלהים" (שם לב א), ותבוא קהלת¹³ משה רבינו, שנאמר "ויקהל משה את כל עדת ישראל וגוי" (שמות לה א) ותכפר על קהלת אהרן, דכתיב: "ויקהל העם על אהרן" (שם לב א), ותבוא אמירת משה רבינו, שנאמר: "ויאמר אליהם משה", ויכפר על אמירת אהרן, שנאמר: "ויאמרו אליו קום עשה לנו אלהים" (שם שם).¹⁴ תבוא אמירת "זה הדבר" (שמות לה ד),¹⁵ ותכפר על אמירת "כי זה משה האיש לא ידענו מה היה לו" (שם לב א). תבוא "אלה הדברים" (שמות לה א), ותכפר על אמירת "אלה אלהיך ישראל" (שם שם ד). תבוא נתינת הזהב התנופה, ותכפר על נתינת זהב העגל, ועליו אמר דוד ע"ה: "הטיבה ה' לטובים ולישרים בלבותם" (תהלים קכה ד).¹⁶

⁸ נראה שהכוונה כאן לפסוק בהושע ד טז: "כי כפרה סררה סרר ישאל וכו'", ומיוסד על דרשת החורבן בפסיקתא דרב כהנא פיסקא ד - פרה אדומה: "פרה - אלו ישראל ... אדומה - אלו ישראל ... תמימה - אלו ישראל ... אשר לא עלה עליה עול - זה דורו של ירמיה שלא קיבלו עליהם עולו של הקב"ה". ובי"ת וכ"ף מתחלפות "כפרה" = "כפרה".

⁹ מדרש זה מרחיב את מוטיב הכפרה של מצוות פרה. מצוות פרה אדומה מכפרת על חטא העגל לא רק בכללותה, אלא גם בפרטי הדרשות ממנה שתהיה: אדומה, תמימה, ללא כל מום, אשר לא עלה עליה עול וכו'. ומפירוט זה אנו למדים על פירוט מה שאירע במעשה העגל (והחורבן כ"ל), כולל שהעובדים אותו נעשו בעלי מומים ומצורעים. ראו המדרשים על דחיית מתן תורה לחודש השלישי ולא מיד לאחר יציאת מצרים, על מנת שיתרפאו בני ישראל מצלקות השעבוד, כגון שיר השירים רבה פרשה ב: "בשעה שיצאו ישראל ממצרים למה היו דומין? לבן מלך שעמד מחליו אמר לו פדגוגו: ילך בנג לאיסכול, אמר לו המלך: עדיין לא בא בני בזיוו שנשתנה מחוליו, אלא יתעדן ויתענג בני כשלשה חדשים במאכל ובמשתה ואח"כ ילך לאיסכול. כך בשעה שיצאו ישראל ממצרים היו בהן בעלי מומין משעבוד טיט ולבנים, אמרו לו מלאכי השרת: הרי השעה תן להם את התורה, אמר להם הקב"ה: עדיין לא בא זיוון של בני משעבוד טיט ולבנים, אלא יתעדנו בני עד ג' חדשים בבאר ומן ושלו ואח"כ אתן להם התורה. ואימתי? בחדש השלישי" (וחודש אייר בו היה עיקר הריפוי נקרא גם חודש זיו). בא חטא העגל והחזיר את המומים לאחר שכבר התרפאו! באה פרשת פרה ומציעה תיקון וכפרה. ובאוצר מדרשים (אייזנשטיין) פנחס בן יאיר יש גם תקנה לצרעת: "ולמה צוה בפרה לעשות כמו במצורע? לפי שמעשה פרה אדומה לא נעשית אלא לכפר על מעשה העגל שהוא צרעת הרוח לפיכך דינם שוה".

¹⁰ הנה כי כן, אין הדברים מושלמים, נשארה צלקת, אהרון לא יכול לתקן את פרת הטהרה. אמנם, בחנוכת המשכן בפרשת שמני נאלץ אהרון להתמודד ישירות עם חלקו בחטא העגל ומביא עגל לחטאת - לא פרה, ככתוב: "ויאמר אל אהרן קח לך עגל בן בקר לחטאת ואל לך עגלה תמימה והקרב לפני ה'" (ויקרא ט ב פרשת שמני). ראו ספרא שמני פרשה א: "ויאמר אל אהרן קח לך עגל בן בקר לחטאת - מלמד שאמר לו משה לאהרן: אהרן אחי, אע"פ שנתרצה המקום לכפר על עונותיך צריך אתה ליתן לתוך פיו של שטן. שלח דורון לפניך עד שלא תיכנס למקדש שמא ישנאך בביאתך למקדש". אבל כאן, במצוות פרה אדומה, הצינוי הוא לאלעזר ולא לאהרון. דור הבנים מכפר על דור האבות.

¹¹ הדרשן הופך את פשר לפשרה. ואנחנו מנסים למצוא גם את הפשר.

¹² אם לא נאמר שהמילה ויקהל השתרבה כאן בטעות, ניתן לומר שזו לשון קצרה וכוונתה היא: לפיכך אמר משה רבינו ע"ה פרשת ויקהל, או בפשטות יותר, לפיכך הקהיל את בני ישראל. כך או כך, דרשה זו 'מפרקת' את הפסוק בראש פרשת ויקהל ולפיכך חשוב לקרוא אותו תחילה במלואו: "ויקהל משה את כל עדת בני ישראל ויאמר אליהם אלה הדברים אשר צוה ה' לעשות אתם".

¹³ לא ברור כיצד יש לנקד / לקרוא מילה זו? קהילת? קהלת? בלשונו היום הקהלת? ראו גם "קיהול" בפסיקתא זוטרתא להלן (הערה 16).

¹⁴ לכאורה אין כאן השוואה שהרי לא אהרון הוא שאמר: "אלה אלהיך ישראל" אלא העם. וצריך לומר שזה שאהרון לא מחה נחשב לו כאמירה ועפ"י הכלל "שתיקה כהודאה דמיא".

¹⁵ כאן מדגל הדרשן לפסוק "ויאמר משה אל כל עדת בני ישראל לאמר זה הדבר אשר צוה ה' לאמר" שמהווה מעין פתיחה שנייה לצינוי על המשכן שבתחילת פרשת ויקהל (בין הפסוק הראשון (בהערה 12) ובין פסוק זה, מצויה האזהרה על שמירת השבת, בהקשר ברור לעשיית המשכן שאינה דוחה את השבת (ל"ט מלאכות יסודן במלאכת המשכן).

¹⁶ מה מוסיפה לנו דרשה זו? קהילה, אמירה, "אלה הדברים" והזהב. כאן גלשנו לצינוי הכללי על המשכן שמצוות פרה מתחברת אליו. דרשה זו תומכת בקריאה הרציפה והפשוטה של ספר שמות, בה לאחר פרשת כי תשא, באה פרשת ויקהל וחוזר כל ציווי המשכן שכבר שמענו בפרשות תרומה ותצוה, לפני חטא העגל. כשיטת רמב"ן שלא מזיזים פרשות ממקומן וממעטים ככל האפשר להשתמש

אחרית דבר – פרשת פרה כהמשך לפרשת כי תשא

הנה כי כן, הצירוף המקרי לכאורה בלוח השנה, של הקריאה בתורה בפרשות השבוע עם השבתות המצוינות ובהן פרשת פרה, מתחבר למדרשים שרואים בפרשת פרה תיקון וכפרה של חטא העגל. ולא רק הפרה מכפרת, בכללותה ובפרטיה, אלא המשכן כולו, כולל הקהילה והאמירה של משה כנגד הקהילה והאמירה של אהרון, ומכאן קריאת פרשת פרה בפרשת השבוע ויקהל.¹⁷ וברוב שנים שאינן מעוברות קוראים פרה בשבת כי תשא עצמה!! הקורא (הקורא) השני בפרשה קורא בחטא העגל והמפטיר כבר קורא את הכפרה בפרשת פרה. עדיין לא גילינו טעמה הפנימי של מצוות פרה וסוד עשייתה, אבל מצאנו טעם כללי של כפרה על חטא העגל. לכך נראה להוסיף את ההלכה שהפרה "מטמאת את הטהורים ומטהרת את הטמאים", היינו שהמעבר מטומאה לטהרה ומטהרה לטומאה הוא 'כחוט השערה'. וברקע גם מהדהדים פסוקי המקרא והדרשה שלא אהרון מקיים את מצוות פרה, אלא אלעזר בנו. לדור הבנים חלק חשוב מאד בכפרה על חטא העגל. ואם תאמר שעדיין חטא העגל נזקף לחובת עם ישראל לדורות, כמאמר ר' יודן בירושלמי תענית ד ה: "אין כל דור ודור שאין בו אונקי אחת מחטא של עגל", נענה שכך גם הקריאה בפרשת פרה שנה בשנה. בצמוד ממש לקריאה בחטא העגל, אנו קוראים בפרשת פרה. החטא והתיקון שניהם לדורות.

שבת שלום

מחלקי המים

מים אחרונים: עוד על החיבור בין מעשה העגל והנדבה למשכן, ראו תלמוד ירושלמי מסכת שקלים פרק א הלכה א: "א"ר אבא בר אחא אין את יכול לעמוד על אופיה של אומה זו, נתבעין לעגל ונותנין נתבעין למשכן ונותנין". ומיד שם בהמשך, דרשת ר' יהושע בן חנניה: "ועשית כפורת זהב טהור - יבא זהב של כפורת ויכפר על זהב של עגל". זה עם ישראל. ובהקשר קצת אחר אבל דומה בגמרא בבלי מסכת מגילה (טז ע"א): "אומה זו משולה לעפר ומשולה לכוכבים. כשהן יורדין - יורדין עד עפר, וכשהן עולין - עולין עד לכוכבים".

בכלל: אין מוקדם ומאוחר בתורה, ולא כשיטת רש"י. ראו דברינו [אימתי נאמרה למשה הפרשה הזו?](#) בפרשת תרומה. האם הכללת פרשת פרה כחלק מהציווי הכללי על המשכן מחלישה את מוטיב הכפרה שיש בה על חטא העגל, או שמא מחזקת אותה? נשאר גם עניין זה לשיפוטם של שואבי המים באשר הם. ובאשר למוטיב הכפרה של המשכן ובכללו גם מצוות פרה, ראו פסיקתא זוטרתא (לקח טוב) שמות לד לד פרשת כי תשא שחוזר ודורש בהרחבה את עשיית המשכן ומצוות פרה ככפרה על חטא העגל, ומסיים בתזכורת שכפרה זו באה למחרת יום הכיפורים: "... אימתי נהיה קיהול זה? אחר יום הכפורים, שהרי אמרו רבותינו בסדר עולם, עלה בכ"ט באב ונשנית לו תורה פעם שניה, ירד בעשרה בתשרי. לפיכך הוא יום סליחה וכפרה לישראל, שנאמר: והיתה זאת לכם לחקת עולם (ויקרא טז לד), אחר יום הכפורים הקהלים ומזהירים על מלאכת המשכן". ראו דברינו [יום מתן לוחות שניים](#) ביום הכיפורים.

¹⁷ כשהיא מחוברת עם פרשת פקודי וכשהיא לעצמה, היינו הקהלה בשעת הפנייה לתרומת המשכן וההתארגנות לבניית המשכן וכליו, והקהלה בשעת הקמת המשכן וחנוכתו.